

Gazda, Jiří

Významný příspěvek k otázce převodu vlastních jmen mezi ruštinou a češtinou

Opera Slavica. 2018, vol. 28, iss. 2, pp. 67-70

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/138167>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

samohlásky neboli kvantitě, o pauze, o přestávce v řeči. Dále autoři vykládají tempo řeči, jež označují za citlivého ukazatele artikulačně-akustické a percepční výkonnosti emitora a recipienta v průběhu komunikace. Poté seznamují s pojmy jako je rytmus a silová modulace řeči. Součástí je vysvětlení intenzity akustického signálu, intenzity hlasu, přízvuku, důrazu a emfáze. Následuje pojmosloví a terminologie vztahující se k tónové modulaci řeči, jedná se o metody měření melodie akustického signálu včetně oscilografického zobrazení a o hlasový registr. Autoři se také zabývají metodami měření barvy hlasu, a jak uvádějí, individuální zabarvení hlasu může být vhodným biometrickým klíčem při rozpoznávání hlasu hovořící osoby. V předposlední kapitole *Součinnost suprasegmentálních jevů* lingvisté pojednávají o prozodických jevech spisovné slovenštiny, o jejich funkci a účasti během dorozumívacího procesu. Zaměříme-li se na prozodickou stavbu slovenského slova, autoři píší o „spolupráci“ kvantity, jevu, který vyplývá z časové modulace, a přízvuku, jevu vyplývajícího ze silového ztvárnění artikulačního proudu. Tyto dva jevy označují za fenomény, které se nejvíce podílejí na zvukové charakteristice slova.

Závěr dané monografie představuje kapitola nazvaná *Zvuková stylistika a stylistika zvuku*. Tvůrci vysvětlují rozdíl mezi oběma termíny, neboť se nejedná o ekvivalentní vztah. V této pasáži shrnují především obecnělingvistické poznatky o funkcích segmentálních a suprasegmentálních jevů, které se uplatňují v kognitivních a komunikačních procesech, ale i v širším interdisciplinárním prostředí, a to zejména v jazykovědě a sémiotice.

Předkládanou publikaci ocení zejména odborná obec, protože zprostředkovává ve speciální lingvistické oblasti nové poznatky v oboru, čímž metodologicky naznačuje další výzkumné perspektivy.

Milena Nosková

Významný příspěvek k otázce převodu vlastních jmen mezi ruštinou a češtinou

ŠPAČKOVÁ, S.: *Rusko-česká ekvivalence propriálních lexika. Vlastní jména v překladu*. Brno: Masarykova univerzita, 2017. 205 s. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, sv. 467. ISBN 978-80-210-8687-6.

Jedním z neprávem opomíjených a z hlediska korektní a efektivní mezikulturní komunikace důležitých témat z oblasti rusko-českých a česko-ruských jazykových kontaktů je problematika přenosu vlastních jmen různého druhu z jednoho jazykového

(textového) prostředí do druhého. Propria (onyma) různého druhu jako jednoznačné identifikátory kulturně specifických reálií hrají v mezikulturní komunikaci v současném globalizovaném světě stále důležitější roli, přičemž různost grafických, ale také fonologických a gramatických systémů dokonce i uvnitř skupiny slovanských jazyků způsobuje, že i v době internetu se v praxi v textech nejrůznějšího charakteru stále velmi často setkáváme s nežádoucí variantností při používání ruských proprií v českém, a českých proprií v ruském jazykovém prostředí. Stávající pravidla a doporučení pro přenos cizojazyčných vlastních jmen mezi oběma jazyky jsou přitom nejednoznačná, nezřídka si navzájem odporují, případně ne vždy dostatečně systémově odrážejí vztahy mezi psanou a mluvenou podobou jazyka.

Ambici zaplnit tuto mezeru v české rusistické produkci má monografie mladé brněnské translatožky a odborné asistentky Ústavu slavistiky FF MU Stanislavy Špačkové *Rusko-česká ekvivalence propriálního lexika. Vlastní jména v překladu*, která je přepracovanou a aktualizovanou verzí její v r. 2016 úspěšně obhájené disertační práce *Rusko-česká textová a jazyková ekvivalence propriálního lexika*, a která vyšla v r. 2017 v edici Spisů Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Rukopis knihy recenzovali Jindřich Kesner z Univerzity Hradec Králové a ostravská rusistka Ljuba Mrověcová.

Autorka se problematice, pro kterou sama razí termín translatožická onomastika, intenzivně a systematicky věnuje od počátku doktorského studia v r. 2011, během něhož publikovala na dané téma sedm odborných studií a vystoupila na řadě domácích i zahraničních mezinárodních konferencích. Výsledkem dlouholetého soustředěného úsilí autorky je vedle komplexního, relativně úplného a metodologicky zralého zpracování zkoumané problematiky v teoretické rovině také podrobný a argumentačně podložený vlastní návrh pravidel pro grafický přepis (transkripci) vlastních jmen z češtiny do ruštiny, který má ambici aspirovat na obecně přijatelnou normu pro tento typ přenosu českých proprií do ruského jazykového prostředí. Svědčí o tom mimo jiné skutečnost, že většina autorkou navrhovaných řešení sporných momentů česko-ruské transkripce již byla vtělena jako doporučená norma do nejnovějšího upraveného vydání publikace D. I. Jermoloviče *Pravila praktičeskoj transkripcii imen i nazvanij s 29 jazykov na ruskij i s ruskogo na anglijskij* (Moskva 2016), jejíž autor je v současnosti v Rusku nejvyšší autoritou v dané oblasti a tvůrcem uznávaných norem a pravidel pro přepis cizích vlastních jmen do ruštiny, a s nímž S. Špačková svoje návrhy korespondenčně detailně konzultovala.

Publikace sestává ze tří hlavních obsahově i metodologicky rozdílných částí. V úvodních kapitolách jsou jednak stručně vymezeny základní obecné pojmy a problematické aspekty mezijazykového přenosu vlastních jmen, jednak jsou podrobně charakterizovány faktory, které tento přenos ovlivňují, a které autorka správně spatřuje v typu, funkci a původu vlastních jmen a v žánrové charakteristice textů, v nichž se onyma vyskytují.

Teoreticko-metodologickým jádrem publikace je kapitola *Onymické transformace* (s. 31–84), kteroužto kategorii autorka zavádí právě pro účely translatické onomastiky (analogicky k termínu „překladové transformace“), a v jejímž rámci definuje, klasifikuje a popisuje postupy, které má překladatel pro přenos vlastního jména z jednoho jazyka do druhého k dispozici. Autorka zde podává podrobný a relativně úplný popis a analýzu jednotlivých metod přenosu proprií mezi oběma sledovanými jazyky a věnuje postupně pozornost metodám zaměřeným na formu vlastních jmen (transkripce, transliterace a grafická transplantace), na jejich význam (kalkování, onymická substituce, rozšíření informačního základu), následně se věnuje tzv. domestikačním a exotizačním onymickým transformacím a v závěru shrnuje základní translatické principy volby vhodné metody přenosu proprií, přičemž správně upozorňuje na převažující postulát prvenství formy, který reflektuje snahu o zachování vnější podoby vlastního jména na úkor jeho vnitřní formy (sémantiky). I zde nicméně autorka v duchu problémového přístupu, který je pro ni metodologicky určující, upozorňuje na to, že „škála výhod a nevýhod opomenutí vnější formy je ovšem natolik široká, že se překladatel nemůže řídit pevnými pravidly a konečné řešení spočívá jen na jeho překladatelském citu.“ (s. 82)

Cenným autorským přínosem je zde zejména formulování návrhu zásad praktické transkripce problematických českých grafémů *i/í*, *y/ý*, *l* a *e* na základě podrobné analýzy jak dosavadních nejednotných transkripčních pravidel, tak stávajícího úzu v ruských textech nejrůznějšího charakteru. Z navrhovaných změn, jejichž smyslem má být podle autorky sjednocení a zjednodušení stávajících pravidel, uveďme např. návrh omezení přepisu grafému *l* jako *ль* pouze na některá v ruštině ustálená česká jména, a to výhradně v pozici před souhláskou (*Пльзень, Ольдржих*), přepis iniciálního českého *ji-* jako *Йи-* (oproti dosavadnímu doporučovanému *И-* → *Иржи, Иреш*), a zejména pak rehabilitaci grafému *ы* jako základního (většinového) grafického ekvivalentu *y* v českých propriích (tj. např. přepis jmen *Рыбак, Лыса-над-Лабем, Збынек, Мысльбек, Тырлова* apod. namísto dosud doporučovaných transkriptů *Рибак, Лиса-над-Лабем, Збинек, Мисльбек, Тирлова*). Autorkou uváděné argumenty na podporu navrhovaných úprav transkripčních pravidel jsou dostatečně přesvědčivé a teoreticky i uživatelsky podložené a nelze je než nepodpořit, a to jak z hlediska produktorů, tak i recipientů ruských textů obsahujících česká propria.

Vlastním materiálovým jádrem publikace a její nejrozsáhlejší částí jsou pak tři následující kapitoly, v nichž jsou detailně popsány a analyzovány různé způsoby onymických transformací mezi ruštinou a češtinou u jednotlivých kategorií a subkategorií vlastních jmen (6. Chrématonyma – názvy společenských jevů, institucí a výsledků společenské činnosti, 7. Bionyma – vlastní jména živých objektů s důrazem na antroponyma, 8. Geonyma – názvy kartograficky fixovaných krajinných objektů, především toponyma). Analýza stávajícího úzu je na bohatém a živém ruském i českém

onymickém materiálu provedena velmi podrobně a umožňuje autorce argumentovaně formulovat relevantní doporučení pro převod proprií nejrozumnějšího druhu mezi oběma jazyky, a to diferencovaně pro různé žánry a druhy textů, přičemž neopomíná nutnost poučeného zvažování ze strany překladatele všech aspektů, které korektní převod konkrétního vlastního jména v konkrétním textu ovlivňují.

Z hlediska aplikovatelnosti navrhovaných pravidel přenosu českých proprií do ruských textů a naopak je nutno ocenit bohatost a různorodost konkrétního ilustračního lexikálního materiálu, která usnadňuje používání publikace jako praktické příručky nejen v překladatelské praxi. Stejný záměr autorka sledovala zařazením tabulek s vlastními navrhovanými i stávajícími normativními pravidly transkripce a transliterace z ruštiny do češtiny a naopak jako příloh publikace.

Zevrubná znalost problematiky, analýza značného množství textového materiálu a důsledně uplatňovaný analyticko-syntetický přístup daly vzniknout velmi potřebné publikaci, která může usnadnit a zefektivnit práci překladatelů, publicistů, pracovníků v médiích a v cestovním ruchu a všech, kdo se setkávají s texty obsahujícími ruská a česká vlastní jména. Nezbyvá než doufat, že si tato praktická příručka najde cestu k těm, jímž je především určena, a přispěje tak k postupné minimalizaci stávající nežádoucí variantnosti přenosu proprií mezi ruským a českým jazykovým prostředím.

Jiří Gazda

Nová příručka pro studenty bulharštiny

KREJČOVÁ, E., STALJANOVA, N.: *Bulharské texty k překladatelskému semináři. Část 3.* Brno: Nakladatelství Masarykovy univerzity Munipress, 2018, 177 str. ISBN 978-80-210-8940-2.

Univerzitní vydavatelství MU v Brně vydalo v roce 2018 další příručku pro studenty – zahraniční bulharisty, která je určena pro překladatelský seminář pro pokročilé – *Bulharské texty k překladatelskému semináři. Část 3.* Tato praktická pomůcka, kterou připravily Elena Krejčová z Masarykovy univerzity a Nadežda Staljanova ze Sofijské univerzity sv. Klimenta Ochridského, je součástí série příruček vydaných na MU pro studenty bulharské filologie. Publikace organicky navazuje na *Bulharské texty k překladatelskému semináři, část 1* a *Bulharské texty k překladatelskému semináři, část 2* a je určena pro nejpokročilejší studenty, kteří se připravují k úspěšnému ukončení svého studia bulharské filologie nebo balkanistiky na FF MU. Texty, které jsou v ní obsaženy, můžou najít uplatnění jak v hodinách praktické bulharštiny v magisterském stupni studia, tak i při výuce současného bulharského jazyka v rámci